

De dennenorchtis (*Goodyera repens* L.) op Beatrixoord te Appelscha

door

H. DEKKER (Heidemij Nederland, afd. Beheersplannen, Arnhem)

Volgens WESTHOFF & DEN HELD (1969) is de dennenorchtis (*Goodyera repens*) een kensoort voor de klasse der naaldbossen: het Vaccinio-Piceetea. Andere kensoorten van de klasse zijn o.m.: klein wintergroen (*Pyrola minor*), Linnaeusklokje (*Linnaea borealis*), stekende wolfsklauw (*Lycopodium annotinum*) en kleine keverorchis (*Listera cordata*). Voorts kunnen als differentiërende soorten t.o.v. andere klassen worden genoemd: rode en blauwe bosbes (*Vaccinium vitis-idaea*, *V. myrtillus*), zevenster (*Trientalis europaea*), lijsterbes (*Sorbus aucuparia*) en bochtige smele (*Deschampsia flexuosa*).

De dennenorchtis (*Goodyera repens*) wortelt in de bovenste laag van het substraat, waar de lucht gemakkelijk kan toetreden. Een hoge en constante luchtvochtigheid, zoals die in het microklimaat in naaldbossen voorkomt, is vereist. Verandert dit microklimaat b.v. door het kappen van het bos, dan verdwijnt de soort snel.

In alpine streken is de dennenorchtis niet zeldzaam; naarmate men verder het laagland inkomt, wordt de soort zeldzamer. Volgens FÜLLER (1975) is zij algemeen in het Oostzeegebied, waar de vegetatie in de bossen overeenkomt met die op onze vindplaatsen. Ook kent hij deze soort van rijkere milieus, waar zij wordt begeleid door de bruinrode wespenorchis (*Epipactis atrorubens*), rood bosvogeltje (*Cephalanthera rubra*), bergnachtorchis (*Plantanthera chlorantha*), grote keverorchis (*Listera ovata*) e.a. Volgens SUNDERMANN (1975) komt de soort het meest voor op kalkhoudende grond. De pH (zuurgraad) kan variëren van 4,8 tot 7,5. Dit komt overeen met de gegevens van FÜLLER (1975).

Volgens HEUKELS-VAN OOSTSTROOM (1977) komt de dennenorchtis in Nederland zeldzaam voor in dennebossen. Plaatselijk kan de soort algemeen zijn. *Goodyera repens* wordt wel beschouwd als een neofyt, die zich in ons land heeft gevestigd, doordat geschikte milieumomstandigheden o.m. door menselijke activiteiten zijn ontstaan. Naaldbossen kwamen hier vroeger niet voor, maar zijn alle door de mens aangelegd. Naarmate deze aangeplante naaldbossen ouder worden, wordt ook het milieu geschikter voor echte naaldbosplanten.

In 1880 werd de dennenorchtis voor het eerst in Nederland ontdekt bij Leuvenum, Gld. Sinds die tijd is deze soort op meer plaatsen waargenomen. De bekendste groeiplaats is Schoorl, waar de soort bij duizenden voorkomt. Een andere bekende groeiplaats is het Tonckensbos in Drenthe, in beheer bij Natuurmonumenten. Ook op andere plaatsen in de provincie Drenthe is de soort gevonden, zoals op Kremboong, in de boswachterij Dwingeloo, te Kralo, Nieuweroord, Roden, Havelte, Exloo en bij Hollandsche Veld. Op deze plaatsen is *Goodyera repens* de laatste jaren niet meer waargenomen. Ook in Friesland zijn enige vindplaatsen bekend. Hier werd zij voor het eerst in 1904 te Olterterp gevonden. Daarna ook te Haulerwijk, op Terschelling, Ameland, Schiermonnikoog en in de boswachterij Appelscha. Daar zijn thans waarschijnlijk nog drie vindplaatsen. Het gaat echter om slechts enkele exemplaren.

Sinds 1960 was er ook een vindplaats op Beatrixoord te Appelscha. In 1973 is de soort hier weer opnieuw ontdekt door W. Ph. ten Klooster. Het bos op Beatrixoord is aangelegd tussen 1900 en 1930 op voormalig stuifzand. Dit is o.a. nog te zien aan het vele reliëf in het westelijke gedeelte. De bodem van dit gedeelte bestaat uit leemarm en zwakleemig, humusarm zand. Het bos bestaat voornamelijk uit grove den, douglas, berk en zomereik. De onderbegroeiing bestaat o.m. uit struikheide (*Calluna vulgaris*), kraaiheide (*Empetrum nigrum*), rode en blauwe bosbes (*Vaccinium vitis-idaea* en *V. myrtillus*), bochtige smele (*Deschampsia flexuosa*), kamperfoelie (*Lonicera periclymenum*), eikvaren (*Polypodium vulgare*), brede stekelvaren (*Dryopteris dilatata*) en zeer veel bladmossen, o.m. groot laddermos (*Pseudoscleropodium purum*), gewoon haarmos (*Polytrichum commune*) en bronsmos (*Pleurozium schreberi*). Plaatselijk werd verder nog dalkruid (*Maianthemum bifolium*), lelietje-der-dalen (*Convallaria majalis*), veelbloemige salomonszegel (*Polygonatum multiflorum*), gewoon bosviooltje (*Viola riviniana*), breedbladige wespensorchtis (*Epipactis helleborine*), rankende helmbloem (*Corydalis claviculata*) en mannetjesereprijs (*Veronica officinalis*) waargenomen. De groeiplaatsen van de dennenorchtis op Beatrixoord bevinden zich in uitgestoven laagtes en op de helling van een stuifheuvel.

Op 30 augustus 1979 werden bij de tennisbaan $\pm$ 40 exemplaren van *Goodyera repens* gevonden, waarvan 15 net waren uitgebloeid. De overige planten waren vegetatief. Op 16 november van dat jaar, werden 142, meest vegetatieve planten gevonden in een geheel ander gedeelte van Beatrixoord. De groeiplaats bij de tennisbaan telde toen ongeveer 80 exemplaren. Op 10 december 1979 werden in de omgeving van de tweede vindplaats nog eens $\pm$ 250 exemplaren ontdekt. Opvallend is, dat op alle vindplaatsen van de dennenorchtis slechts weinig andere soorten werden aangetroffen, alleen de mossenvegetatie is goed ontwikkeld.

In samenwerking met de eigenaresse heeft de Heidemaatschappij een plan voor het terrein ontwikkeld, dat erop is gericht de duurzame instandhouding van het bos te waarborgen. Het beheer zal erop gericht zijn een naaldbos te ontwikkelen met een evenwichtige leeftijdsopbouw.

Aangezien de dennenorchtis bijzonder gevoelig is voor verstering van het microklimaat, dienen de beheersmaatregelen bijzonder voorzichtig te worden uitgevoerd. Niet alleen worden de op zich kleine terreintjes beschermd, maar de gehele omgeving van de groeiplaats wordt in het „natuurtechnische” beheer betrokken. Op deze manier bestaat de mogelijkheid, dat *Goodyera repens* zich ook op andere plaatsen gaat vestigen. Het dunnen van de opstanden dient uiterst voorzichtig te gebeuren, waardoor men een verspreid licht

op de bodem verkrijgt, wat de natuurlijke verjonging van het bos bevordert. Zodra er een evenwichtige opbouw van zowel de houtsoortensamenstelling als ook van de leeftijd van de bomen is bereikt, kan men de beheersactiviteiten beperken. Het is dan slechts noodzakelijk om de natuurlijke successie te begeleiden. Dit kan dan bestaan uit het voorzichtig verwijderen van de Amerikaanse vogelkers en het teveel aan opslag van andere soorten.

Indien de populatie van de dennenorchis vermindert, dient men, indien mogelijk, na te gaan waarom deze afneemt. Volgens een persoonlijke mededeling van Dr. G. Londo (R.I.N., Leersum) zijn er aanwijzingen, dat deze soort gebonden is aan een bepaalde ontwikkelingsfase van een naaldbos. Indien de soort verloren mocht gaan, kan men op de groeiplaats kaalkap plegen, de bovenste bodemlaag verwijderen en daarna weer met grove den inplanten. Daardoor begint de successie opnieuw, zodat de kans bestaat, dat de dennenorchis zich weer vestigt. De mogelijkheid is dus aanwezig de groeiplaats te behouden door het voeren van een goed beheer.

Literatuur

- FÜLLER, F., 1975. *Goodyera* und *Spiranthes*. Wittenberg Lutherstadt.
HEUKELS-VAN OOSTSTROOM, 1977. Flora van Nederland, 19e druk. Groningen.
SUNDERMANN, H., 1975. Europäische und mediterrane Orchideen, 2. Aufl. Hildesheim.
WESTHOFF, V. & A. J. DEN HELD, 1979. Plantengemeenschappen in Nederland. Zutphen.

Goodyera repens in Beatrixoord (Appelscha)

The author describes the occurrence of *Goodyera repens* in a forest near Appelscha (Friesland). This species was found during an investigation of this forest, called Beatrixoord, on behalf of a management and maintenance plan. This area was visited three times and each time *Goodyera* was found in different parts of Beatrixoord. *Goodyera* is a rather rare orchid in the Netherlands. The species occurs in pine woods on dry sandy soils. In Germany however the species is also found on calcareous soil accompanied by species such as *Cephalanthera rubra*, *Plantanthera chlorantha* and *Epipactis atrorubens*. In the Netherlands *Goodyera* is accompanied by species of the Vaccinio-Piceetea like *Vaccinium vitis-idaea*, *Listera cordata*, *Linnaea borealis*, *Pyrola minor* and *Deschampsia flexuosa*. In Beatrixoord however *Goodyera* occurs with just a few typical species of the Vaccinio-Piceetea.

Because *Goodyera* is rather vulnerable the manager of this forest must be very careful when taking normal measures like thinning and artificial regeneration of parts of the wood. He should try to attain a wood with a well-balanced stratification in age.